

Téma č. 3: Národní identita a nacionalismus

Nuala C. Johnson: The Renaissance of Nationalism

Autorka se v článku zamýšlí nad principy, které umožňují vznik a rozvoj nacionalismu v historických podmínkách a souvislostech typických pro různá společenství. V minulosti různí autoři už několikrát prorokovali konec nacionalistickým tendencím, tento text ale poukazuje na to, že jejich skutečné vymizení je prozatím v nedohlednu, protože i ve společnostech, které se multikulturalizovaly, dochází k jeho opětovnému obnovení – renesanci.

Ta přichází na konci Studené války, kdy se rozpadá bipolární nahlížení na rozdělení světa. V tomto období nacházely svoji novou národní identitu nástupnické státy SSSR. Přestože nadcházející zintenzivnění procesu globalizace předpokládalo pokles moci národních států, můžeme pozorovat jev přesně opačný – s rostoucím strachem obyvatel před nestálostí kapitalistického systému globální ekonomiky zároveň rostla i popularita myšlenky národních států, které jsou schopny tuto vrtkavost částečně omezit.

Dle Andersona je národnost tzv. *imagined community*, uvnitř které existuje pocit kulturní sounáležitosti. Tato kulturní sounáležitost je silnější než všechny možné ostatní sjednocující znaky jako je náboženství nebo třídní rozdělení a zároveň překoná i mnohé nerovnoměrnosti – např. geografické nebo sociální rozdíly apod. Národnostní uvědomění začalo být v lidské společnosti utvářeno v době, kdy Osvícenství a Reformace odstranily náboženský a feudální systém státní správy, v této době se také začal rodit světový kapitalismus, který byl zaměřen na jednotlivé národnostní státy. Skutečný vznik jakéhosi obecného národního povědomí byl ale umožněn ve chvíli, kdy se začaly tisknout levné knihy a noviny a tyto texty se staly srozumitelnými a dostupnými pro širokou veřejnost – toho bylo dosaženo v 19. století.

Nejdůležitějším znakem společné „národnostní imaginace“ je jazyk a to proto, že funkčně propojuje danou skupinu obyvatel, která si díky němu rozumí a může tak sdílet společné ideje, dále tvoří linku mezi daným národem a jeho minulostí a tvoří jeho autentickou současnost a v neposlední řadě také umožňuje společenským elitám zaujmout své místo v čele národnostního hnutí. Jeho důležitou pozici potvrzují také rozpory, které panují uvnitř států, které nebyly vymezeny na jazykovém základě, ale vznikaly uměle – např. africké státy, kde dodnes přetrvávají velké spory o dominanci v rámci daného území. Problémy také vznikají v případě soužití jazykové majority a minority, která je často systematicky potlačována.

Dalším důležitým pojítkem jednotlivých národů je jejich historie, mytologie a především postavy národních hrdinů – většinou dochází ke vzkříšení „zlaté éry“ minulosti daného společenství. Tato „invence tradice“ (dle Hobsbawma) není typická pouze pro minoritní skupiny uvnitř většinového etnika, ale i pro zavedené majoritní společnosti. Šíření historické nostalgie bývá často lidmi přijímáno ve snaze uniknout anonymitě a jakési osamělosti moderní doby – opětovnému nalezení sounáležitosti se skupinou lidí. Tyto tendence mohou být patrné například díky rozvoji nejrůznějších historizujících architektonických stylů (*secese*) stejně jako znovunalezení kultů nejrůznějších národních hrdinů (Cuchulain v Severním Irsku).

S národními hrdiny souvisí také výskyt a budování nejrůznějších památníků a soch, které jsou zhmotněním kolektivního citění – v minulosti to byly sochy bohů, vládců nebo bojovníků, dnes jsou to sochy politiků a vůdců (Lenin, Stalin, Castro...). Zvláštní skupinou jsou válečné památníky, které mohou na jednu stranu společnost scelovat (vědomí kolektivní ztráty – pam. padlých vojáků, jména zemřelých z daného města), ale zároveň i rozdělovat v případě, že daný národ nebyl v názoru na válku jednotný (USA – válka ve Vietnamu). Pro minoritní skupiny se takové monumenty stávají místem protestů (stejně tak k tomu dochází v případě nesouhlasu majoritní skupiny s vedením státu apod. – Trafalgar Square, Náměstí Nebeského klidu).

Další část článku pojednává o souvislosti mezi pohlavím a národností – ženskou roli v procesu růstu národnostního povědomí vidí jako neméně důležitou, ale možná o něco méně rozeznatelnou než tu mužskou. Muži jsou většinou aktéry, kteří rozdmýchávají politické a společenské procesy, které vedou k růstu národní identity obyvatel, ženy je naopak uvádějí do praxe a předávají dalším generacím. Navíc zajišťují reprodukci dané populace.

V reálné (tedy fyzické) rovině se nacionalismus projevuje v rámci konkrétního území, které je tedy posledním a spolu s jazykem nejdůležitějším sjednocujícím aspektem národa. Zároveň představuje prostor, kde se udála společná národní historie. Kontrola nad konkrétním územím je častým důvodem sporů mezi dvěma nebo více národnostmi (Kosovo, Náhorní Karabach...).

Vlastní komentář a otázky:

Článek byl sice velice teoretický, ale odkazoval se na velké množství příkladů z praxe, navíc tyto příklady nehledal pouze ve vyspělých západních společnostech, ale i jinde – v Číně nebo státech bývalého Východního bloku. Konkrétně vývoji v nástupnických státech SSSR se ale mohl věnovat o něco více – přece jen je toto téma o mnoho aktuálnější než vývoj v Severním Irsku nebo Velké Británii. Rozhodně mě zaujala myšlenka Andersona o jakési imaginární společnosti, kterou každodenně vnímáme. Někdy mi autorčina argumentace nepřišla úplně jasná, ale to pravděpodobně vychází z mé nepříliš dobré jazykové vybavenosti☺

- Proč se po překonání období náboženských a feudálních „států“ stala sjednocujícím znakem zrovna národnost? Jaké by mohly být jiné alternativy?
- Jaká řešení by mohly mít národnostní konflikty v postkoloniálních zemích – především v Africe?
- Bude do budoucna možné překonat nacionalismus a dát vzniknout multi-nacionálním státům? Jaké by byly případné sjednocující prvky takového státu?

Benedict Anderson: Pomyslná společenství

Podle mě je nejlepším shrnutím celého textu jeho závěr – proto ho zde ocituji (především pro vlastní potřebu). Psát smysluplný výtah na jednu stránku (nebo ještě méně) mi přijde prakticky nemožné.

„V podstatě jsem tvrdil, že sama možnost představit si národ vznikla historicky, teprve když – a tam, kde – tři základní kulturní koncepce, jež byly všechny stejně staré, ztratily svůj axiomatický vliv na lidskou mysl. První z nich byla představa, že určitý psaný jazyk nabízí výsadní přístup k ontologické pravdě, a to proto, že je její neoddelitelnou součástí. Právě tato představa uvedla v život velká transkontinentální společenství křesťanství, islámské ummy a ostatní. Druhou bylo přesvědčení, že společnost je přirozeně organizována kolem nadřazených center (a je jim také podřízena) – tj. kolem monarchů a v podřízenosti monarchům, kteří jsou osobami oddělenými od jiných lidí a vládou na základě určité podoby kosmického (božího) řízení. Lidská loajalita byla nutně hierarchická a dostředivá, protože vládce byl stejně jako posvátné místo vstupní branou k bytí a jeho inherentní součástí. Třetí bylo pojetí temporality, v němž byly kosmologie a historie nerozšiřitelné, původ světa a lidí v zásadě stejný. Tyto představy společně zasazovaly lidský život pevně do samé podstaty věcí, dávaly jistý význam každodenním osudovým událostem spojeným s existencí (především smrti, ztrátám a služebnosti) a nabízely různé způsoby vykoupení.

pomalý, nerovnoměrný ústup těchto navzájem spojených jistot, který nastal - nejdříve v západní Evropě a později i jinde – pod vlivem ekonomické změny, objevů (sociálních i vědeckých) a rozvoje stále rychlejší komunikace, vrazil mezi kosmologii a historii pomyslný klín. Není tedy divu, že se začal hledat, možno-li to tak říci, nový způsob, jímž by se bratrství, moc a čas daly smysluplně spojit dohromady. Tomuto hledání snad nic nenapomohlo víc a snad nic víc nepřispělo k jeho úspěchu jako tiskařské podnikání, které umožnilo, aby rychle se zvětšující množství lidí o sobě uvažovalo a k jiným se vztahovalo naprosto novým způsobem.“

cit. Benedict Anderson
(Pomyslná společenství)

Vlastní komentář a otázky:

Pro mě byl tento článek asi nejméně zajímavý ze všech, které jsme zatím četli. Nejen proto, že byl velice teoretický a proto nesnadno uchopitelný, ale především proto, že mi autorova argumentace v některých jeho částech nepřipadala objektivní. Především v textu, který srovnává knihy jednotlivých autorů, které měly v minulosti přispívat k vytváření myšlenky národa, autor přistupoval k dané problematice velice subjektivně, ale sám na tuto svou zaujatost neupozornil, což se neshoduje s přístupem kritických autorů k vědě. Texty a knihy vybíral s tím, že v nich hledal konkrétní obsah a jejich počet i úzká zaměřenost výběru naprosto neodpovídají pluralitě přístupů, která už v dané době určitě existovala. Navíc mi připadá, že se jedná o vědce (dá-li se takto nazvat), který už se natolik zvrátil do určité problematiky, že není schopný dívat se na ni s nadhledem a zachovat si určitý odstup, který je nejen v tomto případě nezbytný. Jak už jsem napsala v předchozím komentáři, líbí se mi myšlenka „imagined community“, která podle mého názoru veskrze vystihuje současné vnímání národa většinou lidí, ale to zpětné dohledávání jejího vzniku v různých pramenech jsem prostě nepobrala – jak myšlenkově, tak s ohledem na jeho neobjektivnost.